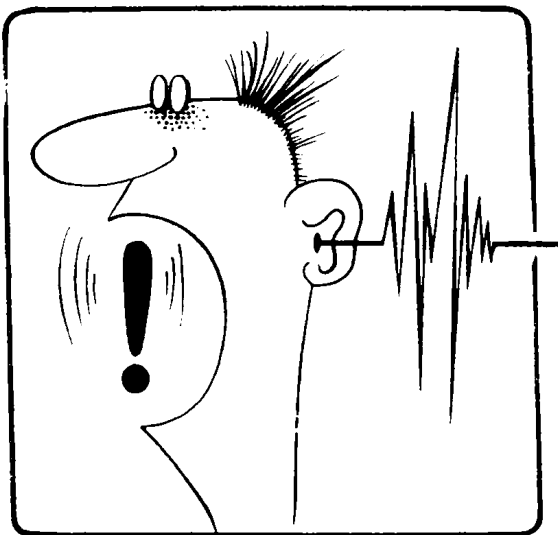

Іржі КРШЕНЕК

Рівняння Максвелла

Фантастичне оповідання

Осітнє сонце кволим променем освітлювало залізний дах науково-дослідного інституту мікроелектроніки, коли до кімнати старшого наукового співробітника інженера Йозефа Цага, кандидата наук, увійшов, постукавши, незнайомий літній чоловік із шишкуватою головою. Було 14 годин 26 хвилини.

Цага звів брови, а чоловік сказав:

— Шановний товаришу інженер, на публічній лекції вашого директора я звернувся до нього, а він послав мене до вас.

— Сідайте, будь ласка, — ввічливо сказав Цага й відклав ручку. Він саме воював з міщанством, отримавши доручення стулити щось для стіннівки науково-технічного товариства. Це мали бути вірші, й Цага вже навіть знайшов першу риму:

Вибілює грайливе сонце
На голубих шибках віконця...

— Можна почати? — тихо запитав відвідувач. У нього був винуватий вираз обличчя. Сонячний промінчик, у якому витанцьовували золотаві поропинки, лизнув його по голому тім'ї й розбився об склянку з емблемою інституту.

Директор наобіцяє, а ти викручуйся, сумно подумав Цага. Базікають на різних зборах про технічний прогрес, вік електроніки, — от і маєш. Від цього чоловіка добра не жди...

— Будь ласка, — сказав угорос Цага й посміхнувся. — Я з великим задоволенням вам допоможу, якщо, звичайно, це буде в моїх силах. Про що конкретно йдеться?

— Як собака століттями живе в океані запахів, — почав чоловік із шишкуватою головою, — так і людина живе в колоні електромагнітних хвиль...

Він хвилюк помовчав, ніби чекаючи реакції на свої слова; тим часом Цага пересвідчився, що не помилився.

Перекладено за виданням: Literární měsíčník № 1, 1955.

Іржі Кршенек (нар. 1933 р.) — чеський прозаїк, сценарист. Автор багатьох романів та збірок оповідань, і серед них: «Чоловіки» (1963), «Змарнована веділя» (1967), «Блакитний вітрільник» (1968), «Дивки» (1973), «Час буреломів та щеплення» (1976), «Зашморг» (1975) та ін.

— Це дуже цікава думка, — погодився Цага. — І, власне...

— Поле, — повторив чоловік. — Нас усюди супроводжує й пронизує електромагнітне поле. Рівняння Максвелла не можна переоцінити. Я глибоко в цьому переконаний. Максвелл і Ейнштейн — це два стовпи сучасної фізики.

Цага засовався на стільці, й відвідувач це помітив.

— Я вас утомлюю... Прошу вибачення. Намагатимуся бути максимально стислим.

— Та ні, як ви могли подумати, — перебив його Цага. — До речі, все, що ви кажете, дуже цікаве, хоча й загальновідоме. Так. Поле — об'єктивна реальність, нині це вже ясно, хоча дискусії ще тривають. Вибачте за нескромність — ви студіювали природничі науки чи точні?

— Я самоук. Нас у батьків було восьмеро, тож я мусив піклуватися про молодших. Але у вільні хвилини, хоча їх було дуже мало, я все-таки...

— Розумію, — підтакнув Цага, і його огорнув смуток. Адже це була нещасна людина. Мабуть, зовсім не просто обрати собі мету й невинно йти в цьому напрямку, зовсім не зважаючи на те, що думають і що кажуть про це інші. Й на схилку літ пересвідчитися, що даремно надривався. Скільки йому може бути? Років сімдесят? Пережив дві війни, а тепер ще це. Ох, ці популярні лекції та брошури! Собака живе в океані запахів. Збивають людину з пантелику на старість. Таке слід би заборонити.

— Років десять тому, коли я трохи цікавився дактилоскопією, — повів далі чоловік тихим голосом, — мені спало на думку; можуть же бути й інші ознаки, що відрізняють людину, характеризують її як особистість, неовторний індивідуум. Наприклад, модуляції голосу тощо. Зрештою, нині це також загальновідоме...

Але ж і запас слів у нього, слід віддати належне, подумав Цага, терпляче слухаючи старого. Індивідуум... Я б обов'язково помилився, як оце нещодав-

но директор, бляючи похвалитися своїм званням *французької*, лаянув «Роман Роллен». Ще й гордовито розглянувся довкола.

— Так у мене виникла думка, що людина є джерелом. Що вона — справжня енергетична система. Вона сама виробляє електромагнітне поле, і це випромінювання також абсолютно індивідуальне, неповторне для кожної особи стості. З ним людина й народжується...

А наш директор завжди був експертом, розмірковував далі Цага. Після захисту став кандидатом, а далі й дисцентом — він свого не подарує. Ще й каже, що його батько був власником якогось бляхарського підприємства чи що. Такі люди завжди на коні, завжди влюблюють, звідки вітер. Цілком точно орієнтуються в океані запахів. Та що там орієнтуються! Передбачають запахи і пристосовуються до них. А я, хоч як стараюся, як б'юся, — намарно. Завжди все доводиться починати спочатку, з жалем подумав Цага. За рік мені стукне п'ятдесят, і що?

— Від цього був лише крок до припущення, що так зване індивідуальне випромінювання тісно пов'язане з людською психикою. Скептик від природи модулюватиметься інакше, ніж оптиміст, просто зануда випромінюватиме не так, як, скажімо, шизофренік...

Добре ще, хоч кандидатську захистив. Доцента мені не дадуть, хоч хай би навіть писав вірші незгірш від Незвала. Сонце — віконця: чистісіньке графоманство. Так, але що такого вже геніального в словах: «Був пізній вечір — тихий май...!»? Потрібні зв'язки, а в мене їх немає. В цьому головне...

Інженера охопив скепсис. Я бോഗуз, сказав він сам собі. Директор десь щось бовкнув, а я мушу тепер сидіти й вислуховувати теревені дурня, який розводитьсь про вплив на людську психіку за допомогою електромагнітного поля. І не скажеш йому — шановний пане, перестаньте читати наукову фантастику й займіться вирощуванням цвітної капусти. Або збирайте слимаків на експорт: видна справа. Чому я цього не скажу? Бо нетактовно, суперечить правилам поведінки? Дурниці! Не скажу тому, що пролунало одне-єдине слово. Директор. Ось що наганяє на мене страх. Але чому? Я що — злодій? Виношу з інституту секретні матеріали? І чому я ні риба ні м'ясо?...

Почавши говорити, зиркаючи на годинник, інженер відчув, що язик прилипає до піднебіння.

— Це справді цікаво. Дуже. Я б сказав, у ваших думках є раціональне зерно. Якщо вам це цікаво, я розробляю проблему передачі дуже високих частот, отож... розумієте? Але я впевнений: вам слід якнайшвидше відвідати нашого товариша директора й докладно поінформувати його. А я вже завтра...

Відвідувач посмутнів.

— Гадаєте, я божевільний, — сказав

він. — Але запевняю вас, товаришу інженер...

— Та що ви! — злякався Цага. — Як ви могли таке подумати! Я просто хотів сказати, що не маю достатньої підготовки...

— Я радий, — видихнув відвідувач. — Глянувши на вас, я відразу зрозумів, що ви добра людина й вам можна довіритися. Дякую, товаришу інженер, дуже дякую. Знаєте, коли я добре вдумався, то жажнувся. Але ж думка не знає меж. Багато трудощів, які ми переживаємо і які неодмінно будуть подолані, випливають лише з того факту, що ми не мислимо послідовно.

І що я кому завинив, жалібно подумав Цага. Може, страждаю через діда, якого колись були посадили за бракованість? Чому мною граються якісь ірраціональні сили? Наче крізь сон чувся закличний, хрипкуватий голос відвідувача:

— Лише ви можете зрозуміти, які жахливі речі творилися б у тій галузі, про яку я кажу. Людьми, їхньою волею могли б довільно маніпулювати. Людина перетворилася б на машину, що слухливо виконує чужі накази. Як же це страшно, — простогнав старий. — Уявіть собі людину, позбавлену того, що, власне, робить її людиною: індивідуальності, психічної неповторності. Уявіть собі людину, яку змушують до дій, що суперечать її власним уявленням, скажімо, про мораль, честь, правду тощо. Згадайте лише, скільки злетів творчого людського духу, скільки блискучих ідей було використано проти самої людини. Розщеплення атомного ядра є найяскравішим прикладом цього. Й таке ніколи не повинно статися.

Інженер Цага, кандидат наук, отямився від хвилинного забуття.

— Це, звичайно, дуже цікаво, але я справді мушу вибачитися, — промирился він, відверто дивлячись на годинник.

— Ви мені не вірите, — знову посмутнів чоловік. Але Цага вже зважився на рішучі дії.

— Я не казав такого, — сухо мовив він. — Я розумію, в світі є ще багато речей, які так чи так... ну, ви ж розумієте? Але те, про що ви мені зараз розповідаете, на мою думку, сягає в галузь технічної фантастики. Я, звичайно, можу помилятися, тож раджу вам звернутися з цього питання до нашого товариша директора.

Сказавши це, Цага підвівся. Підвівсь і чоловік із шишкуватою головою, втупившись зеленими очима в Цагу.

— Дозвольте ще одне запитання, товаришу інженер... — здавалосся, чоловік ось-ось заплаче. — У вас є кішка?

— Яка кішка? — злякався Цага.

— Нормальна, — пояснив чоловік. — Свійська кішка.

— Нормальної свійської кішки я вдома не маю й не хочу мати, — відповів Цага. Він обернувся, ніби хотів перевірити, чи не лишилося на робочому столі матеріалів, які при деякій фантазії можна було б назвати секретними, а за його плечима не стихав жалібний хрипкий

голос. Відвідувач явно страждав на хронічний катар дихальних шляхів.

— Я вже багато років маю кішку. Так легше зносити самоту. Мені пощастило визначити деякі центри її психіки. Центр страху, наприклад, модулюється частотно. Це короткі імпульси з періодом в одну трьохсоту секунди. Я моделював їх за допомогою простого передавача, виготовленого з деталей зіпсованого телевізора, знайденого на смітнику. Наслідки заслуговують на увагу. Побачивши мишу, кішка настобурчилася й зі страху залізла під ліжко,— додав чоловік.

— Це справді заслуговує на увагу. Це просто дивовижно! — озвався Цага. — А ваша кішка бачила коли живу мишу? Вибачте, я щось забалакався. Про це явище я теж десь читав. Мабуть, десь у популярних виданнях. Гаразд, усього вам найкращого!

Вискочивши врешті на вулицю, інженер Цага побачив, що світ навколо дуже гарний, надто ж коли його заливає лагідне осіннє сонечко, під ногами шарудить барвисте листя, а вдома хтось чекає на тебе з вечерею, не висуваючи жодних рацпропозицій і не роблячи відкриттів.

Згадка про дружину виповнила серце ніжністю. Це рідкісна людина, сказав собі Цага. Й звідки в ній стільки природності? Яке тонке відчуття реалізму! Звичайно, жінки заслуговують на щастя й мають його. Дістануть рубці на суп — щасливі. Вдасться купити вельветові штани — знову щасливі. А з якими повними радості очима приносять додому пару розмальованих горщиків чи кілька лимонів! Цей безперервний ланцюг дрібних утіх і радощів робить життя набагато цікавішим і мав би зберегтися навіть у цілком розвиненому суспільстві, ліниво розмірковував Цага, зупинившись біля квіткового кіоску. Адже було б страшенно нудно, якби панували цілковиті статки.

Купивши три прив'ялі гвоздики, він, після хвилинного вагання, розкрив дипломат, де були розрахунки пересувної високочастотної лінії і чернетка вірша проти міщанства, й поклав туди ще й пляшку шампанського.

Дружина буде приємно вражена, радів Цага під дверима свого панельного будинку. Скаже, звичайно,— ти збожеволів, навіщо так витрачатись, але буде видно, що думає інакше. В цьому й суть. Якщо хочеш бути щасливим — неси радість іншим. Ось єдина мудрість.

Він довго марудився коло патентованого замка, аж поки хтось відімкнув двері зсередини.

— Широ дякую, оде справжнє взаєморозуміння!.. Я тільки-но був зібрався..

Язик його раптом задерев'янів, і подальші слова застрягли в горлі. Цага стояв і дивився на приятельку, з якою час від часу зраджував дружину, та хоч як кліпав, приятелька не зникала. Він уже давно збирався її покинути, бо та останнім часом почала давати йому різні доручення, а Цага вважав це дуже небезпечним. Два місяці він чесно обминав цей дім, а зараз хтосьна-чому опинився

тут, в одній руці стискав прив'ялі гвоздики, а в другій — непотрібний ключ і дурнувато всміхався.

Приятелька мовчки подала йому відрозі сміттям.

Я втрачаю здатність орієнтуватися. подумав Цага біля баків для сміття й злякано озирнувся. Треба щось робити.

Ця думка не полишала його навіть тоді, коли він сидів уже без шкарпеток, меланхолійно попиваючи теплувате шампанське. У ванні плюскотів душу, маленький кокер-спаніель грався чимось у передпокої.

Ідіотизм якийсь, пригнічено сказав собі Цага. Адже зараз я міг би сидіти з шампанським біля своєї дружини. Чи ж це не ідіотизм?

Приятелька нарешті вийшла, її щокамі збігали краплинки води.

— В тебе ноги білі, наче в борошні — сказала вона. — Чому ти не в ліжку?

Цага кашлянув.

— Не кожен може на роботі тримати під столом кварцеву лампу, — сухо відповів він. — Бісова шкарпетка. Ти не бачила моєї другої шкарпетки?

— Де поклав, там і мусить бути, — зауважила від канапи приятелька, відвертаючись від Цаги і показуючи те найкраще, що в неї було.

— Але тут лише одна.

— Ну, я дам тобі інші, — заспокоїливо проказала жінка. — Ти сьогодні якийсь нервовий.

Але інженер Цага вже рачкував по квартирі.

— Будеш тут спокійним, — кричав він. — Я що, маю вертатися додому без шкарпетки чи в інших шкарпетках? Май на увазі, така дрібниця може мене вбити. Знаєш, як я злякався останнього разу, коли прийшов додому, а труси навиворіт? Алане! — раптом вигукнув Цага, зірвався й кинувся до передпокою. — Де та потвора?.. Так я й думав!

— Не смій називати Алана потворою! Стільки крику через якусь шкарпетку, — почувлося з канапи, яка рипнула.

Але Цага вже заходився натягати те, що колись було шкарпеткою, а тепер нагадувало жуяку.

Через двадцять хвилин він одчиняв двері своєї квартири. За цей час він устиг багато передумати, але не забув уважно прочитати назву вулиці й номер будинку, в якому жив багато років і до якого завжди легко потрапляв, навіть будиши не зовсім тверезим. Дружина тримала в руці кошик з білизною, в коридорі гула пральна машина.

— Наступного разу не обіцяй, що прийдеш вчасно, — кинула, навіть не глянувши на нього, жінка.

— Вибач, — сказав Цага, — але в Інституті мене зупинив один божевільний. А потім я затримався в одній товаришці. Віддав їй квіти, які, між іншим, купив був для тебе, й ми випили пляшку шампанського. Але нічого між нами не було. Тільки її пес мало не зжер мою шкарпетку, ну, я й пішов додому.

Випаливши все це, Цага відчув, що йому стає млясо. Він сперся на стіну. Ну, все, сказав собі Цага. Зараз вона

обернуться, зайді до ванни, візьме пляш-ку з шампунем і торохне мене по голові.

— Ну-ну, зараз твій настрої зміниться, як побачиш рахунок за світло,— почулося з балкона.— Дай-но прищепки. Вони за дзеркалом.

Ще в туалеті, старанно виполіскуючи обличчя й пожовану шкарпетку, Цага тремтів усім тілом. Але згодом поволі отямився. Не вірить мені, не сприймає мене серйозно, думає він. Чиста правда для неї звучить як найвігядливіша брехня. Але ж це абсурд! Може, я взагалі ніде не був, а все це лише витвір моєї уяви? Нісенітниця! Заслинена шкарпетка лишається заслиненою шкарпеткою, а не витвором уяви. Я ще й досі відчуваю як гидко ковзає в ній нога.

Вночі йому здалося, що він став кіш кою. Йому під носа пхали білу мишку, а він іжачився від страху, тільки не нявчав, а кричав «мамо!»

Через три дні Цагу викликали до директора інституту. Ці три дні минули цілком нормально. Цазі врешті пощастило переконати редактора стійнички, що він неспроможний скласти вірша проти міщанства. Чоловік із шишкуватою головою згадався йому лише зараз, коли він чекав у приймальні, доки спалахне зелений напис «Увійдіть». Ясно, подумав Цага. Той дідуган поскаржився, що я його славив. Поспішав додому, це факт. Міг, звичайно, бути більш чуйним, але ж смажена картопля смачна лише гарячою. Що тут вибріхуватися, хай намілить шию, та й усе.

Цага зайшов, коли спалахнув напис. але директор щось писав, а в його ріденькій, загрозливо найжаченій чуприні гуляв рудий сонячний промінь. Дивно, подумав Цага, як часом світло змінює людину. Сидить собі чоловік, старанно працює, а в цьому освітленні здається, наче то сидить лише піджак із краваткою, а над ним стирчить руде волосся.

І раптом щось засвербіло в правій нозі Цаги, мовби в ній звільнилася якась пружина, а в мозку сяйнув фіолетовий спалах. Цага від переляку сахнувся, але якась невідома сила штовхнула його вперед. Коли Цага торкнув директора за плече, той з несподіванки впустив кулькову ручку.

— А ось і я, Романе Роллене,— гримнув Цага.— Ну гаразд, гаразд... я хотів лише сказати, щоб ти не вдавав, ніби знаєш французьку мову. Чого ти мене кликав?

Директор врешті отямився.

— Не пригадую, щоб ми з вами були на «ти»,— сказав він скреготливим голосом.— Сідайте.

Цага розвівся в кріслі, напивсь теплою мінеральною водою, вже налитою кимось у склянку.

— Це моя помилка,— згодився він.— Я старший і вже віддавна мав би так звертатися до тебе. Але перейдімо до суті. Тебе цікавлять справи з ВВР-1. Гарна штучка, га? На цьому можна було б щось мати. Цікаво, що це вирішення спало мені на думку, коли я...

— Це мене не стосується.

— Та стосується, стосується,— перебив директора Цага.— Я ж чудово знаю, що без твого відома тут ніхто й не чхне, не те що реалізує путню рацпропозицію. То скільки? Давай по-діловому. Я візьму сорок процентів авторського гонорару. Справедливо, чи не так? Всі ж знають, що ти береш, то й я віддам пару кусків. Підключи до цього свій апарат знайомих, видай накази — і все залягодимо. Я йду на це, бо так буде заощаджено мільйони народному господарству. В цьому суть. Ми мусимо міркувати послідовно. Знаєш, що мені в тобі подобається? Твоя теорія, висловлена в дружньому колі: мовляв, те, що в нас крадуть, не вивозиться, отже, накрадене лишається наступним поколінням. В цьому є раціональне зерно.

— Ви п'яні!— крикнув директор.

— Тут ти теж маєш рацію,— погодився Цага.— Без чорнила наше життя було б зовсім нестерпним. Твоя друга теорема. Ну, домовилися. Оскільки ти схвалюєш, я скажу, щоб виготовляли діючий зразок. Будь здорова, руда голова, й тягни далі свою борозну. Історія тебе не забуде. Вище носа, хлопче!

Отямився Цага в скверіку перед інститутом. З дуба, що всихав, не витримавши натиску технічного прогресу, падали жолуді, зграя ворон летіла кудись за місто, на безлюдні поля. Коли повз нього безшумно пройшла молода лаборантка в куценькому білому халаті, він раптом зауважив, що ноги в неї дуже непогані, й ця думка повернула його до життя. Цага запалив цигарку, мовчки покурив і, розчавивши недопалок підбором, неспішно рушив до прохідної. Чергував старий Світачек.

— Слухайте, пане Світачек,— сказав Цага.— Зо два дні тому в мене був відвідувач. Такий чоловік із шишкуватою головою. Ніяк не можу пригадати його прізвища.

Старий Світачек охоче взявся гортати пошарпану книгу відвідувачів.

— Так, саме на моєму чергуванні. Ось він, пане інженер. Якийсь Макс... Макс Велик. Але ж імена тепер, скажу я вам.

— Покажіть-но.

Цага зазирнув у зошит, куди старий Світачек тремтячою рукою вписав навіть серію паспорта відвідувача.

— Це пишеться Максвелл,— зауважив Цага.— Разом і з двома «л». А ви дивилися в його паспорт?

— Бачите, яке діло...— признався старий, дивлячись в обличчя Цаги слюзовими очима.— Він мені це продиктував. Ми маємо вдома цуценя. І воно кудись затягло мої окуляри. А я, знаєте, без них чисто сліпий. Я ж колишній зварювальник.

— Нічого страшного,— заспокоїв його Цага.— У вас є горід, пане Світачек?

— Та є...

— То хай вам добре росте цвітна капуста,— сказав Цага й пішов.

До Цаги підійшов завідувач відділу кадрів, людина, перед якою Цага запобігав дужче, ніж перед директором інституту.

Цага хотів був чемненно до нього привітатися, але тільки-но роззявив рота, як знову почалося те саме: в мозку спалахнуло фіолетове сяйво.

— Привіт, хамелеоне! — сказав він.

Завідувач відділу кадрів, або заступник директора в справах кадрів, як він любив титулуватися, в останній момент ще встиг виплюнути недопалок сигарети, бо інакше проковтнув би його.

— Власне, з тобою тепер слід би вітатися по-іншому, — сказав Цага. — Як поживає твій син, що знайшов наречену з дачею й з виноградником, хоча й за умови, що вінчання відбудеться в костьолі? Ну, гаразд, гаразд... така дача варта зміни поглядів. Орган грав гарно, багато людей було, чи не так? Отож у кінці ти виголосив одну зі своїх лекцій проти релігійних забобонів. Та не переймайся, якби дійшло до чого, то скажи, що в тому костьолі картина роботи Рембрандта. Це пом'якшувальна обставина.

Отямився Цага на тій самій лавці, де сидів кілька хвилин тому. Йому було вже все одно. Він байдуже дивився, як зав. кадрами, стоячи в дверях інституту й вимахуючи руками, схвилювано розповідає щось незнайомому чоловікові в зеленій куртці. Цагу зовсім не цікавило, про що вони говорять. Добре було б, лише подумав Цага, купити й собі на зиму таку куртку з каптуром. Вона неодмінно має теплу підстилку. Чудова куртка, такі, мабуть, продають у магазині «Ліс і мисливство».

Лікар переглядав якісь знімки, й Цага, якому здалося, що це триває надто довго, сказав:

— Знаєте що, докторе?

Лікар здригнувся і мимоволі затулився знімком. Така реакція вразила Цагу.

— Тільки спокійно, — промовив він. — Я хотів лише запропонувати, щоб ми не вдавали з себе бозна-кого. З вас такий рентгенолог, як з мене ядерний фізик. Ви ж викликали мене на рентгеноскопію просто, щоб пересвідчитися, чи я нормальний, правда?

Лікар кисло всміхнувся й відклав знімок. Напруження зійшло з його обличчя. В радіаторі центрального опалення щось гупало, швидко сонно повзла напівжива зелена муха.

— Припустімо, — озвався лікар, дружньо підморгнувши Цазі. — В такому разі...

— Але, запевняю вас, я цілком нормальний, — перебив його Цага. — Нормальний, звичайно, в межах того, що вважається нормою. І ні в чому, на мою думку, не виходжу за рамки. Останнім часом, правда, буває, що я...

— Ось ми й дійшли до суті, пане інженер, — перебив лікар. — Саме про цей останній час нам і треба поговорити.

— Просто останнім часом мені інколи трапляється ляпнути дурницю. Сказати те, чого не хотів би говорити, розумієте? — Ні.

Цага покрутив головою.

— Кажу те, що думаю, хоча й не хотів би говорити. Тепер розумієте?

Лікар швидко кивнув головою.

— А ви пригадуєте, коли це сталося

вперше?

Цага всміхнувся.

— Ще б пак. Таке не забувається.

— Це добре, — зауважив лікар.

— Що добре?

— Що ви все пам'ятаєте, — пояснив лікар. — А перед тим, як це трапилося, чи не пережили ви чогось такого особливого?..

— Втратив здатність орієнтуватися, — відповів Цага. — Йшов додому, а потрапив у зовсім інше місце.

— Нові райони такі схожі, — розуміюче всміхнувся лікар. — Я мав на увазі щось інше. Якесь прикра зустріч, щось шокуюче...

Хитрюга, подумав Цага. Так я тобі й викладу, що мене відвідав чоловік, який назвав себе Максвеллом, бо щуденя затьягло окуляри старого Світачека. І що той чоловік заявив, будітмо може змінювати біополе людини, а тоді диктувати їй свою волю. А дзуськи, хто ж мені повірить!

Уголос Цага сказав:

— Нічого особливого зі мною останнім часом не траплялось. І взагалі — не тільки останнім часом. Ви ж самі зауважили, що я типовий міський тип.

— А ви не перепрацювалися?

— Тільки не це, — спалахнув Цага. — Не зношу цього слова. Наче самі не знаєте, що найдужче перепрацюєшся, коли вдаєш, ніби працюєш. А що казати про справжню працю? — викрикнув Цага, і в його мозку знову почалися фіолетові спалахи. — Все ж таки в тому, що ми робимо, є певний сенс. І облиште загалюки! У вас теж вища освіта, тож мисліть послідовно.

Лікар наче ковтнув заспокійливу таблетку, а таблетка стала йому в горлі.

— Я зовсім не хотів вас образити, — вибачився він.

— Нічого страшного, — сказав Цага. — Це я вас образив. Останнім часом я образив стількох людей, що одним більше чи одним менше... Я розумію, вам теж нелегко. Щодень стикатися з божевільними — такий роботі не позаздриш.

Лікар насупився.

— Божевільних немає, пане інженер. Є лише люди здорові й люди хворі. Ви читаєте науково-фантастичну літературу?

— Читаю звичайну літературу, й цього з мене досить, — відповів Цага. — Ще ходжу в кіно й дивлюся телевізор. Що вас ще цікавить? Палю, могу вишити чарку, жінку не б'ю. Не краду й маю мало знайомих. Загалом мені живеться непогано, бо завдяки своєму фахові можу сам дещо відремонтувати. А це, за поганого функціонування служби побутової, досить суттєво. Ви як гадаєте?

Немає чого мені тут робити, вирішив Цага. Якщо хтось із нас двох божевільний, то це він.

Цага підвівся.

— Ви вже йдете? — здивувався лікар.

— Хочу купити собі зелену куртку з каптуром, — пояснив Цага. — Бачите, в чому ходжу?

— Діло ваше, пане інженер, — здвиг-

нув плечима лікар. — Але в такому стані я не радив би вам часто виходити на люди. Вам справді треба лікуватися.

— В якому стані? — здивувався Цага.

— Ви нездатні тримати себе в руках, — сухо пояснив лікар, відчинив вікно й скинув пальцем муху, яка вже лежала лавками догори й тільки дзижчала, мов низькочастотний осцилятор. — Потраплятимете все в нові й нові стресові ситуації.

— Я не божевільний, — перебив лікаря Цага.

— Боронь боже! — майже злякався лікар. — Але musíte визнати, що інтелектуал має зразково поводитися в різних ситуаціях. Я вам поганого не раджу. В нас ви відпочили б, і настрої змінився б, з'явилися би нові думки.

— Навіщо мені ще якісь думки, — вперся Цага. — В мене й від власних голова пухне.

Лікар щось зазначив у нотатнику чорною ручкою.

— Пане інженер, — сказав він лагідно. — Я просто хочу вам допомогти. В цьому весь сенс нашої розмови. Йдется про вас, зрозумійте, ради бога...

— Я б сказав, що йдется більше про вас, — відрубав Цага й одяг обшарпану засмальцьовану куртку. — Облиште цей свій батьківський тон. Можливо, я й ненормальний, але дурня з мене робити не треба. Це залежить від спадковості. Будь здоров, брехуне й шахраю на ниві психіатрії. Можливо, бог вибачить тобі й твої суботні статейки про душевне здоров'я.

В магазині одягу Цага терпляче чекав, поки продавщиці набалакаються.

— Чи є у вас зелені куртки з каптурою? — ввічливо спитав він.

— Немає.

— Дякую вам. Широ дякую, — пробелькотав Цага, мов злочинець, якого випустили достроково. Йдучи сновидою до виходу, він почув ззаду:

— Цей тип в окулярах або ненормальний, або дурень. Таких курток уже рік не було.

Минуло два місяці. Цага хвилину почекав, поки з'явиться його знайомий у білому халаті.

— Мені головне — спокій. Я працюю над пересувними високочастотними лініями, але зіткнувся з певними труднощами.

Лікар розуміюче кивнув. Він був спокійним і врівноваженим, навіть усміхався, коли радив:

— Звичайно. Забудьте про всі свої проблеми. Тут вам не доведеться нудьгувати. В нас є різні пацієнти. Видатні люди, артисти, хворі, які симулюють хворих. А що сказали б ви про винахідників і раціоналізаторів? Технарі — люди тихі, серед них вам буде добре. У нас тут є навіть один Максвелл. Часом утікає, але...

— Хто? — крикнув Цага так грізно, що лікар перелякано закліпав.

— Тільки спокійно, спокійно.

— Вибачте, — схаменувся Цага. — Мабуть, справді нерви в мене ні к бісу. Я лише хотів сказати, що таких типів слід тримати в ізоляції.

— Та що ви, пане інженер, — запечив лікар. — Це застарілі методи, ми від них давно відмовилися. А той чоловік — зовсім нешкідлива людина, до того ж чудовий механік. Працює в майстерні інституту і може зі старої пральної машини зробити телевизор. До речі, ви тоді купили собі куртку з каптурою?

— Ні, — відповів Цага, а в голові в нього свистіло щось, наче ультразвуковий генератор. Шишківата голова... Нарешті я тебе впіймав!

— Знаєте, лікарю, — сказав він уголос. — Якщо можна, я б охоче попрацював з цим вашим Максвеллом. Я електронік, розумієте, отож мислення таких людей, хід їхніх думок мене трохи цікавить.

— Воля ваша, пане інженер, — погодився лікар, тоді трохи знизив голос. — А щодо тих зелених курток з каптурами, то вони є в «Тузексі»¹. Одержали минулого тижня. Я знаю напевно, хоча торговельники й тримають їх у підсобці. Там працює одна моя приятелька, отож, поки...

— Дякую, лікарю, — сказав Цага.

— Нема за що, — махнув рукою лікар. — Ми ж люди й мусимо допомагати один одному, правда?

Він мружився й по-змовницькому, як пишуть у романах, підморгував, а геть отупілий Цага з цікавістю стежив, як у його співрозмовника стрібає на лобі фіолетова цятка.

— Всі ми, власне, вийшли з села, пане інженер. Ми нащадки селян, котрі стали зайвими й пішли в місто. Наша історія — це теж цікава річ, скажу я вам...

Цага хвилю дивився, як фіолетова цятка на лікаревому лобі посувається до правої скроні, як бліднішає й зникає, тоді процідив:

— Послухайте, шановний. Ваші плутані думки про історію мене зовсім не цікавлять. Я спокійний за історію, а якщо вона не дає спокою вам, я радив би серйозно зайнятися собою. Суспільство затратило на вас великі кошти, отож постарайтеся повернути їх, підвищуючи свою кваліфікацію й загальнокультурний рівень. І перш за все не мудруйте над справами, які вас не стосуються.

— Зрозуміло, — пробелькотав психіатр з таким виглядом, наче зараз зомліє. — Вибачте, я...

— «Тузекс»... Посоромилися бі!

Отже, той Максвелл може впливати на біополе лише однієї людини, холодно міркував Цага, дивлячись у вікно. Мабуть, вимкнули струм чи ще щось трапилось, бо лікар уже знову мав цілком нормальний вигляд. Максвелл лише розпочав свій експеримент, усе ще можна владнати. Ну, я тобі покажу, як позбавляти людей глузду!

Надворі падав перший сніг, десь гидко нявчала кішка.

З чеської переклав Іван СВАРНИК

¹ Валютний магазин.